

Зрозуміло, що ситуації, які виникають при розгляді цивільних (також як кримінальних і арбітражних) справ, носять настільки різноманітний характер, що укласти їх в якісь жорсткі рамки неможливо. Тому переліки і носять зразковий, орієнтований характер. Однак, з урахуванням конкретних обставин справи, звертання до цих переліків, як правило, надає судам безсумнівну допомогу. Практика показує, що більшість питань, що ставляться на вирішення експертизи, беруться з цих переліків.

Як обґрунтовано вказують деякі процесуалісти, у складних випадках, коли для підготовки питань необхідні спеціальні знання, доцільно до їх формулювання залучати експерта, якому буде доручена експертиза, чи іншого фахівця.⁷ Але кінцева редакція питань повинна належати тільки суду.

¹ Тихина В.Г. Теоретические проблемы применения данных криминалистики в гражданском судопроизводстве. – Минск, 1983. – С. 127.

² Дулов А.В., Нестеренко П.Д. Тактика следственных действий. – Минск, 1971. – С. 252.

³ Див. докладніше: Бородин С.В., Палиашвили А.Я. Вопросы теории и практики судебной экспертизы. – М., 1963. – С. 58-62; Виноградов И.В., Кочаров Г.И., Селиванов Н.А. Экспертизы на предварительном следствии. – М., 1967. – С. 12-13; Справочник следователя. Вып. 3. (Практическая криминалистика: подготовка и назначение судебных экспертиз). – М., 1992. – С. 17-20 та ін.

⁴ Див., наприклад, Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджені наказом МЮ України від 08.10.98 № 53/5.

⁵ Див., наприклад, Экспертизы в судебной практике: Навч. посібник./В.Г. Гончаренко, В.Є. Бергер, Л.П. Булига та ін. – К., 1993; Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М., 1996; Біленчук П.Д., Курко М.Н., Стахівський С.М. Судові експертизи: Довідник. – К., 1997.

⁶ Див., наприклад, Чельцов М.А., Чельцова Н.В. Проведение экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1954. – С. 105.

⁷ Див., наприклад, Строгович М.С. Уголовный процесс. – М., 1946. – С. 229; Чельцов М.А., Чельцова Н.В. Вказ. праця. – С. 108; Криминалистика./И.Ф. Крылов. – Л., 1976. – С. 410.

Ю. Білоусов,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Хмельницького інституту регіонального
управління та права, кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Прикордонні війська України входять до системи державних військових формувань поряд із Збройними силами України, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони, військами Цивільної оборони, внутрішніми військами Міністерства внутрішніх справ України. Діяльність цих військових організацій прийнято називати військовою управлінською діяльністю, а відносини, які складаються при цьому, – військово-управлінськими, або сферою військового управління. Входячи у систему органів державної виконавчої влади, Прикордонні війська України наділені повноваженнями владного характеру.

Дійсно, специфіка виконання Прикордонними військами своїх повноважень проявляється у тому, що вони наділені подвійними функціями – функціями державного органу, який має право видавати обов'язкові до виконання вказівки не тільки в межах свого відомства, але й для "третьох осіб", а також функціями власне військового формування, діяльність якого носить, в основному, внутрішній замкнутий характер. Зокрема, розпорядження Державного комітету у справах охорони державного кордону України з питань додержання режимів на державному кордоні, видані в межах його компетенції, є обов'язковим для державних органів (ч. 2 ст. 27 Закону України "Про державний кордон"). Законні розпорядження посадових осіб Прикордонних військ України обов'язкові для осіб, стосовно яких вони звернуті. Крім того, в інтересах охорони та захисту державного кордону України вони можуть на основі чинного законодавства тимчасово обмежувати права і свободи громадян (ст. 5 Закону України "Про Прикордонні війська України").

Особливістю виконання повноважень Прикордонними військами України є те, що окрім військовослужбовців Прикордонних військ України владними повноваженнями можуть наділятися і члени добровільних формувань із сприяння в охороні державного кордону (громадяни України, які на добровільних засадах беруть участь в охороні державного кордону) (ст. 2 Положення про прикордонний режим, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року № 1147).

Порядок оскарження публічної управлінської діяльності, у тому числі військової управлінської діяльності посадових осіб Прикордонних військ України, передбачений частиною другою статті 55 Конституції України, главою 31-А Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК). Норма цивільного процесуального законодавства виступає загальною щодо оскарження рішень, дії чи бездіяльності усіх державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних, службових та посадових осіб.

Стаття 56 Конституції України та статі 440¹, 441-443 Цивільного кодексу Української РСР (надалі – ЦК) передбачають відшкодування шкоди, завданої у сфері управлінської діяльності. Наявність такого інституту зумовлена тим, що неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю адміністративних органів можуть не тільки порушуватися суб'єктивні права громадян та юридичних осіб, але й може завдаватися майнова та (чи) немайнова (моральна) шкода.

Особливістю справ про відшкодування завданої громадянину шкоди у сфері управлінської діяльності полягає у тому, що у даному випадку виникають складні за своєю природою правовідносини. Оспорення незаконних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-управлінської діяльності носить адміністративно-правовий характер (наявний так званий адміністративний спір, або спір про право адміністративне). Такі справи розглядаються судами України у порядку провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин. Спори ж, пов'язані із відшкодуванням завданої шкоди, є, за своєю суттю, цивільно-правовими і розглядаються у позовному провадженні. Поза як у теорії цивільного процесуального права існують різні підходи щодо природи обох цих проваджень, може складатися декілька варіантів вирішення: громадянин звертається спочатку з оскарженням неправомірної управлінської діяльності, а потім звертається до суду у порядку позовного провадження про відшкодування майнової та моральної шкоди. В іншому випадку – може бути одночасно пред'явлено вимоги про визнання рішення, дії чи бездіяльності управлінського органу або посадової особи неправомірними та відшкодування завданої цією діяльністю шкоди. Відповідно до позиції Пленуму Верховного Суду України у останньому випадку такі справи повинні розглядатися у позовному провадженні (п. 17 Постанови Пленуму від 7 грудня 1997 року № 13²).

У порядку цивільного судочинства не вирішуються питання, коли неправомірними діями посадових осіб Прикордонних військ України можуть зачіпатися інтереси організацій (юридичних осіб). Такі спори вирішуються господарськими судами України.

Виконання владних повноважень безперечно передбачає сукупність заходів і методів, за допомогою яких вони реалізуються.

Одним із них є метод примусу. Тому Прикордонні війська України наділені правами у сфері адміністративної юрисдикції. Так, посадові особи Прикордонних військ України мають право здійснювати адміністративне затримання осіб, які: порушили режим державного кордону України, прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України; порушили державний кордон при відсутності достатніх підстав для порушення проти них кримінальних справ (п.п. 3, 4 ст. 7 Закону України "Про Прикордонні війська України", ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП)).

Відповідно до п. 16 статті 7 Закону України "Про Прикордонні війська України" до прав Прикордонних військ України відноситься розгляд справ про правопорушення, накладати стягнення або передавати матеріали про правопорушення на розгляд інших уповноважених органів виконавчої влади або судів (стаття 202 КУпАП).

Законом України від 2 липня 1999 року "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення" до компетенції Прикордонних військ України віднесено складання протоколів про адміністративні правопорушення за злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця Прикордонних військ України чи члена громадського формування з охорони державного кордону України (стаття 185¹⁰ КУпАП)³. З норм адміністративно-деліктного законодавства та законодавства про охорону державного кордону України безпосередньо не впливає, які категорії військовослужбовців Прикордонних військ України мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185¹⁰ КУпАП. Тому відповідно до п. 2 наказу Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України – Командувача Прикордонних військ України від 21 листопада 1999 року № 530 "Про адміністративно-юрисдикційну діяльність органів охорони державного кордону України" повноваженнями щодо складання таких протоколів наділені усі офіцери і прапорщики Прикордонних військ України, які виконують завдання з охорони державного кордону України. Повноваження щодо розгляду таких справ і за результатами такого розгляду накладення адміністративних стягнень за статтею 185¹⁰ КУпАП не надається посадовим особам Прикордонних військ України, - це компетенція місцевих районних (міських) судів⁴.

Об'єкт оскарження притягнення громадян до адміністративної відповідальності та процедури розгляду таких справ визначається главою 31 ЦПК України. Оскарженню підлягають постанови про накладення адміністративного стягнення (ст. 244 ЦПК України, ст. 287 КУпАП).

Закон України від 10 січня 2002 року встановлює відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну, а також визначає порядок оспорення притягнення до неї (ст. 13 названого закону). Так, постанову про накладення штрафу може бути оскаржено повітряним перевізником, під яким розуміється підприємство (об'єднання підприємств), установи та організації, незалежно від форм власності, які здійснюють міжнародні повітряні перевезення протягом десяти днів з дня її винесення до місцевого суду за місцезнаходженням відповідного органу охорони державного кордону України, рішення якого є остаточним. Тобто, у даному випадку ми стикаємося із випадком встановлення адміністративної відповідальності юридичної особи (повітряного перевізника), а порядок забезпечення законності при цьому визначений аналогічно до оскарження накладення адміністративних стягнень на фізичних осіб.

Отож, Прикордонні війська України як військово-правоохоронна структура наділена комплексом повноважень різнобічного спрямування, займає належне місце в апараті держави, виконує ряд важливих функцій. Окреслення природи управлінської діяльності має значення для з'ясування суб'єктного складу цих правовідносин, визначення самої суті відносин, а згодом і порядку їх регулювання, галузевої приналежності (до адміністративного управлінського права, адміністративно-карного (деліктного) права (законодавства про адміністративні правопорушення), військового управлінського права, кримінально-процесуального права, цивільного процесуального тощо), що зумовлює правильний вибір форми, способу та порядку захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, суспільства та держави. І поряд з цим це допомагає встановленню законності у діяльності посадових осіб Прикордонних військ України.

¹ Офіційний вісник. – 1998. - № 30. – Ст. 1127.

² "Про практику розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних, посадових і службових осіб у сфері управлінської діяльності, які порушують права та свободи громадян" Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 грудня 1997 року №13 // Адвокат. – 1997. – № 4. – С. 111-115.

³ "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення": Закон України від 2 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 285.

⁴ Чумак В.В. Адміністративна відповідальність за статтями 18510, 202, 2221 Кодексу України про адміністративні правопорушення: Навчальний посібник. – Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2000. – С. 6-8.

Е. Богданов,
*аспірант Белорусского государственного
университета, г. Минск*

ПРАВОСУДИЕ КАК ФОРМА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

1. Судебная власть получает свое внешнее выражение посредством правосудия, которое является единственной формой ее осуществления. Как особая форма судебной власти правосудие представляет собой осуществляемую особым судебным составом обусловленную социальной ролью суда деятельность по реализации его властных полномочий, результатом которой является предотвращение либо разрешение юридического конфликта. Особенности правосудия как формы осуществления судебной власти выражаются в правовом, организационном, правоприменительном, правоохранительном и процессуальном аспектах.

2. Правосудие как правовая форма осуществления судебной власти - это деятельность, связанная с разбирательством судебного дела по совершению юридических актов, которые реализуют компетенцию суда и влекут возникновение, изменение либо прекращение материальных и связанных с ними процессуальных правоотношений. Объектом деятельности суда по осуществлению правосудия являются только юридические конфликты. Фактические обстоятельства юридического конфликта, ставшие объектом судебного разбирательства, объединяются понятием судебного дела. Юридическая значимость этих обстоятельств заключается в том, что они связаны с основополагающими ценностями гражданского общества, выраженными в объективном праве: индивидуальная свобода, права и интересы человека, нормальные условия существования и деятельности индивидов, социальных общностей, общественных институтов и всего гражданского общества. Судебный юридический акт - это особый юридический факт, поскольку закон связывает с ним возникновение, изменение и прекращение материальных и связанных с ними процессуальных правоотношений. Юридической предпосылкой совершения судом действий по рассмотрению и разрешению судебного дела является наличие у суда властных полномочий, совокупность которых образует компетенцию суда.